

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається проблема розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Визначено основні поняття дослідження, розроблено серію ігрових технологій еколого-естетичної спрямованості для учнів 4 класу.

Ключові слова: екологічне виховання, інтерес, пізнавальний інтерес, рівні сформованості пізнавальних інтересів, ігрові технології

Останнє десятиріччя характеризується постійним швидким зростанням суспільного й індивідуального значення освіти, що сприяє змінам у характері навчання в сучасній школі. Ці зміни зумовлюються не тільки внутрішніми факторами розвитку, але й зовнішніми – стрімкими соціальними, політичними та економічними трансформаціями в Україні. Безперервність початкової, середньої та старшої ланок освіти, посилення її випереджальної функції, адаптація нових навчальних програм до потреб і пізнавальних можливостей учнів передбачає переорієнтацію процесу навчання на формування та розвиток в учнів інтелектуального потенціалу, вмінь цілеспрямовано організувати власну діяльність. Оновлена національна школа розглядає школяра не як педагогічне явище, а як життя, не як об'єкт, а як особистість, яка інтенсивно розвивається. Значення природи в житті людини розкриває Г. Ващенко: «Людина, відірвана від природи, не може жити повним життям, бо саме красота природи є джерелом найчистіших наших радощів» [1: 23].

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методику розвитку пізнавального інтересу учнів початкових класів засобами ігрової діяльності.

Питання інтересу на педагогічному рівні досліджувались такими вченими, як Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, Й.Ф. Герbart, Е. Кланаред.

Основа сучасних досліджень пізнавального інтересу складають праці Л.С. Виготського, С.Л. Рубінштейна, А.О. Смирнова, Б.М. Теплова, В.Н. Мясіщева, Л.В. Занкова, Д.Н. Узнадзе, Г.С. Щукіної та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з концепцією діяльнісного підходу [4: 83] успішність будь-якої діяльності залежить від наявності достатнього ступеня інтересу до конкретної діяльності. Слово «інтерес» перекладається з латинської мови як «маючий значення», тобто такий, що є причиною дії особистості, її соціальної поведінки.

Характеризуючи поняття інтересу, Г.І. Щукіна відмічає, що «в цьому складному ставленні людини до предметного світу в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні і вольові процеси» [8:25]. Подібно до трактування Г.І. Щукіної, розкриває сутність інтересу Н.Г. Морозова. Вона виділяє в його характеристиці три обов'язкові моменти:

- 1) позитивні емоції у ставленні до діяльності;
- 2) наявність пізнавальної властивості цієї емоції;
- 3) наявність безпосереднього мотиву, що йде від

самої діяльності, тобто діяльність сама по собі захоплює і спонукає нею займатися [8:30].

Розвиток інтересу обумовлений всім процесом навчання і є його важливою метою. Водночас інтерес сприяє розв'язанню виховних завдань, виступає ефективним засобом формування характеру особистості [6:112].

Поняття «пізнавальний інтерес» трактується в значенні інтересу до опанування будь-якою новою інформацією, у тому числі – до навчання.

Сутність пізнавального інтересу розкривається в його спрямованості на процес пізнання [6:28]. Як і всі педагогічні явища, пізнавальний інтерес, на думку Г.І. Щукіної, характеризується складністю та багатозначністю. Він виступає:

- як мета виховання;
- як засіб формування особистості;
- як умова ефективного навчального та виховного процесів;
- як мотивація навчання;
- як елемент структури особистості [8:44].

Пізнавальний інтерес як мета виховання допомагає залученню до духовних цінностей суспільства. Він складає основу творчих здібностей особистості і сприяє оволодінню, присвоєнню, а також створенню нових духовних цінностей.

Отже, пізнавальний інтерес – важливий компонент всебічного розвитку особистості, в якому виявляються ціннісні орієнтації. Неможливо розглядати завдання освіти та виховання поза зв'язком з розвитком пізнавальних інтересів, що сприяють більш ефективному оволодінню знаннями, накопичених людством.

В ході нашого дослідження була проведена експериментальна робота. Одне із завдань полягало у експериментальній перевірці доцільності проведення нестандартних уроків, використання пізнавальних завдань, «цікавинок», ігрових технологій задля розвитку пізнавальних інтересів в учнів 4 класу.

Експериментальне дослідження здійснювалося протягом 2011-2012 навчального року на базі Красносільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Комінтернівського району Одеської області.

Для проведення експерименту було відібрано як експериментальний 4-А клас Красносільської ЗОШ (24 учні). Відповідна кількість учнів контрольного класу 4-Б – (24 учні) – була обрана для порівняння результатів навчання за експериментальною та традиційною методиками організації навчального процесу.

Експериментальний і контрольний класи були підібрані приблизно з однаковим складом учнів за

рівнем навчальних досягнень, їх навчальними можливостями на початок експериментального дослідження. Базою для такого відбору були результати проведеної у вересні 2011-2012 навчального року письмового опитування учнів.

Під час формувального етапу експерименту у навчальний процес було запроваджено комплекс розроблених нами ігрових технологій для формування пізнавальних інтересів в учнів 4 класу.

На підсумковому етапі експериментального дослідження з метою визначення впливу експериментальної методики на рівень розвитку в учнів початкової школи пізнавальних Інтересів нами проводились педагогічні спостереження, індивідуальні бесіди з учнями. Запитання молодших школярів є найвиразнішим показником предметної спрямованості та характеру пізнавальних інтересів учнів. Як зазначає Н.М. Бібік, аналізуючи їх, можна встановити внутрішні імпульси пізнавальної дія-

льності дітей, що вони готові сприймати, як ставляться до певної пізнавальної інформації, чого досягли дорослі в їхньому розвитку. Розглядаючи з цієї точки зору запитання дітей, вчені вичленили серед них непродуктивні запитання (на розпізнавання, уточнюючі) та продуктивні запитання (оцінні, на з'ясування функцій предметів, встановлення зв'язків у навколишньому середовищі). Саме на основі цієї класифікації запитань ми проводили педагогічні спостереження та індивідуальні бесіди з учнями в процесі експериментального дослідження.

На основі визначених характеристик запитань школярів внаслідок індивідуальних бесід з учнями експериментального і контрольного класів та спостережень за їхньою навчально-пізнавальною діяльністю на уроках "Я і Україна" ми визначили рівні сформованості у них пізнавальних інтересів наприкінці навчального року (див. табл.).

Таблиця

Рівні сформованості пізнавальних інтересів учнів 4 класу

Рівень сформованості пізнавальних інтересів	Експериментальний клас		Контрольний клас	
	к-сть учнів	%	к-сть учнів	%
1 рівень – спрямованість	5	20,8	2	8,0
2 рівень – заглибленість	6	25,0	4	16,0
3 рівень – допитливість	10	41,7	13	52,0
4 рівень – зацікавленість	3	12,5	5	20,0
5 рівень – відсутність пізнавальних інтересів	0	0,0	1	4,0

Як свідчать дані таблиці, наприкінці навчального року в результаті проведення експериментального навчання можна зробити висновок про те, що в учнів експериментального класу пізнавальні інтереси сформовані на вищому рівні, ніж в учнів контрольного класу. В них підвищився інтерес до курсу «Я і Україна» після проведення уроків з використанням пізнавальних завдань, створення проблемно-пошукових ситуацій. Учні експериментального класу із задоволенням відвідували уроки «Я і Україна», насичені різноманітним цікавим матеріалом.

Разом з тим, під час педагогічних спостережень в експериментальному класі ми виявили, що для учнів характерними були:

- виражений інтерес до інформації природничого характеру;
- бажання зрозуміти сутність явищ, визначити їх взаємозв'язки;
- відтворення природничої тематики в інших видах діяльності, зокрема, в грі, малюванні, ліпленні, аплікації, конструюванні;
- зростання пізнавальної активності дітей в усіх видах організованої діяльності щодо засвоєння програмового матеріалу; виникнення Інтересу до способів досягнення результату.

Проведене експериментальне дослідження дає підстави зробити такі висновки.

1. У процесі вивчення педагогічної літератури з'ясовано, що пізнавальний інтерес розглядають як основний мотив навчальної діяльності, як виразну інте-

лектуальну спрямованість особистості на пошук нового у предметах, явищах, подіях, супроводжувану прагненням глибше пізнати їх особливості; майже завжди усвідомлене ставлення до предметів, явищ, подій. Це прагнення до знань, що виявляється в активному ставленні учня до пізнання сутнісних властивостей предметів і явищ дійсності. Головна функція пізнавального інтересу полягає в тому, щоб зблизити учня з учінням, заохотити так, щоб учіння для нього стало бажаним, потребою, без задоволення якої неряльне його формування.

2. За своєю природою інтерес не є вродженою властивістю особистості, він виникає не сам по собі, а обумовлений впливом на людину навколишньої дійсності, тобто носить соціальний характер. Характерними особливостями інтересу є: його усвідомленість, емоційність, особлива вольова спрямованість до пізнання.

Пізнавальний інтерес притаманний усім компонентам навчально-пізнавальної діяльності, перебіг якої охоплює чотири етапи: сприйняття і розуміння отримання інформації; осмислення та запам'ятовування; застосування; контроль і самоконтроль. Він виникає і зміцнюється лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуальної напруги, самостійної діяльності.

3. З'ясовано, що процес розвитку пізнавального інтересу учня включає ряд етапів. Перший етап – цікавість – природна реакція людини на все нове або неочікуване. Вона спрямовує увагу людини на розгляд навчального матеріалу, але не переноситься на інший навчальний матеріал. Він має ситуативний характер. Швидко виникає, а під час зміни ситуації –

зникає. Другий етап – допитливість, характеризується бажанням і намаганням пізнати сприйнятий об'єкт, розширити свої знання про нього. Третій етап – глибокий пізнавальний інтерес, при якому учень прагне пізнати об'єкт, виявити суть предмета, встановити його зв'язки і залежності. Усі етапи взаємозв'язані і проявляються під час навчання.

Виявлено, що головна особливість педагогічного аспекту проблеми формування пізнавальних інтересів учнів полягає в тому, що пізнавальний інтерес може виступати і як мета, і засіб, і результат навчання та виховання.

Визначено умови розвитку пізнавальних інтересів:

- розуміння дитиною змісту і значення матеріалу;

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава: Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – Т. 1. – 191 с.
2. Данилова Л. Розвивати пізнавальну активність учнів / Данилова Л. // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 18-20.
3. Заболотний О. Розвиток навчально-пізнавальної активності учнів / Заболотний О. // Дивослово. – 2004. – № 12. – С. 27-29.
4. Леонтьев А.Н., Лурье А.Р. Предисловие к книге Л.С. Выготского «Избранные психологические исследования» / А.Н. Леонтьев, А.Р. Лурье. – М., 1956. – С. 83.

LITERATURE

1. Vashchenko H. Educational ideal: a textbook for teachers, educators, youth and parents Vashchenko H. – Poltava «Poltavskyi visnyk», 1994. – В. 1. – 191 p.
2. Danylova L. Develop cognitive activity of students / Danylova L. // Ridna shkola – 2002. – № 6. – P. 18-20.
3. Zabolotnyi O. The development of educational and cognitive activity of students / Zabolotnyi O. // Dyvoslovo. – 2004. – № 12. – P. 27-29.
4. Leontev A.N., Lure A.R. Introduction to the book of favorite Vygotsky L.S. psychological research // Leon-

Л.Г. Савлущинская, И.В. Филь

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматривается проблема развития познавательных интересов младших школьников. Определены основные понятия исследования, разработана серия игровых технологий эколого-эстетичной направленности для учеников 4 класса.

Ключевые слова: экологическое воспитание, интерес, познавательный интерес, уровни сформированности познавательных интересов, игровые технологии.

L. H. Savluchynska, I. V. Fil

FORMATION OF COGNITIVE INTERESTS OF PRIMARY SCHOOLCHILDREN

The article discusses the issue of developing cognitive interests of primary schoolchildren. It defines the basic concepts of research, develops a series of playing technologies of ecological and aesthetic orientation for the 4th grade pupils. In the course of the study there has been carried out experimental work. One of the research tasks was to experimentally check appropriateness of non-standard lessons via using cognitive tasks. It was discovered that the main feature of the pedagogical aspect of the issue on formation of cognitive interests of pupils is that they can act as a goal, means, and result of studies and education. Results of the formative experiment prove effectiveness of tasks aimed at developing cognitive interests of primary schoolchildren.

Keywords: environmental education, interest, cognitive interest, level of cognitive interests, playing technology.

Подано до редакції 02.10.13

- новизна навчального матеріалу, його практична спрямованість;
- емоційна насиченість навчання;
- створення можливостей для учнів проявити розумову самостійність і ініціативність на основі використання активних методів навчання, проблемних запитань, ситуацій і завдань;
- глибоке знання вчителем предмета, інтерес до нього, вміння зацікавити ним дітей.

Результати формуючого експерименту доводять ефективність розроблених завдань, спрямованих на розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів.

5. Соколова Н.Ю. Как активизировать познавательную деятельность учащихся / Соколова Н.Ю. // Педагогика. – 2001. – № 7. – С. 32-36.
6. Щукина Г.И. Актуальные вопросы формирования познавательного интереса в обучении / Г.И. Щукина. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.
7. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Г.И. Щукина. – М.: Педагогика, 1986. – 208 с.
8. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. – М., 1981. – С. 44.

tey A.N., Lure A.R. – М., 1956. – С. 83.

5. Sokolova N.Iu How to strengthen student learning / Sokolova N.Iu // Педагогика. – 2001. – № 7. – p. 32-36.
6. Shchukyna H.Y. Current issues of cognitive interest in learning Shchukyna H.Y.. – М.: Prosveshchenye, 1984. – 160 p.
7. Shchukyna H.Y. Pedagogical problems of cognitive interests of students / Shchukyna H.Y.. – М.: Pedagogika, 1986. – 208 p.
8. Shchukyna H.Y. Problem of cognitive interest in pedagogics / Shchukyna H.Y.. – М., 1981. – P. 44.